

¹
מרתונים בערים מעורבות: ירושלים, בלפסט וביירות במבט השוואתי
ברונו קופיטרס, האוניברסיטה החופשית של בריסל

בנובמבר 2012 התקיים בירושלים הכנס הראשון שעסק בערים מעורבות. במהלך הכנס ד"ר אוקי מרושק-קלרמן אמרה שייתכן כי ערים מעורבות יכולות להציע "פתרונות מקומיים לבעיות, אשר ניתן ליישם ברמה הלאומית". זוהי דרך פורה לבחון מירוצי מרתון בערים מעורבות וחצויות ברחבי העולם. בשונה מענפי הספורט האולימפיים, מרתונים מתוכננים ומוצאים אל הפועל ברמה העירונית. גם כאשר המרתון מתקיים בעיר מרכזית או עיר בירה, אין מדובר באירוע לאומי. לדוגמה, המרתונים בניו יורק ובוסטון אמנם זוכים לסיקור תקשורתי עולמי, אך הם נתפסים ואהודים בראש ובראשונה כאירועים מקומיים. בעיני הציבור הרחב, קיים קשר הדוק בין מסלולי הריצה והנופים האורבניים של העיר המארחת. כל זאת נכון עוד יותר לגבי מרתונים בערים מחולקות או חצויות כגון בלפסט, ביירות וירושלים. בערים אלו האווירה וההיסטוריה העירונית מאופיינות באלימות, כתוצאה מסכסוכי גבולות בין השכונות והקהילות בעיר. מסלולי המרתון נאלצים לחצות גבולות אלו, אם כי הם עושים זאת בדרכי שלום – כלומר ללא שלהוב הסכסוך או יצירת מוקדי מתח חדשים. על אף שהגבולות נחשבים למקומיים גרידא, יש לחצייתם משמעות רחבה יותר, עם השלכות לאומיות או אפילו בינלאומיות. אם כך, לא ניתן להתעלם מהרלוונטיות הבינלאומית של העקרונות שעל בסיסם מתוכננים מירוצי מרתון עירוניים.

עקרון ההכללה (inclusiveness) עומד בבסיס המרתון כענף ספורט. במיוחד מרתונים עירוניים, בהם מתחרים זה לצד אצנים מקצועיים וקבוצות קטנות, כפי שמקובל בענפי ספורט אולימפיים, יחד עם מאות או אלפי רצים חובבנים. כמות האזרחים המשתתפים גדלה עוד יותר, כאשר סופרים גם את התושבים הרבים אשר יוצאים לרחובות להריע ולעודד את הרצים. במרתונים עירוניים מקובל גם לאפשר לרצים בעלי יכולות מגוונות להשתתף, על ידי קביעת מסלולים מקוצרים, חצאי מרתונים, מרתון שליחים, מסלולים לספורטאים בעלי נכויות או מסלולים ייעודיים לילדים.

ניתן אפוא לשאול: כיצד מתבטא עקרון ההכללה במרתונים בערים מחולקות – כאשר קיים סכסוך פנימי על גבולות העיר, במיוחד בערים עם היסטוריה ארוכה של אלימות? בלפסט וביירות הן דוגמאות נפלאות לערים מסוג זה. נפנה כעת לבחון כיצד עקרון ההכללה – שהוא חיוני לתכנון מרתונים עירוניים – זוכה לביטוי בכל אחת מהערים המחולקות שהוזכרו לעיל.

המרתון הראשון בבלפסט התקיים בשנת 1982, בשיא התקופה שזכתה לשם "הצרות" (The Troubles). בסכסוך המזוין היו מעורבים ארגונים פרה-מיליטריים משתי קהילות דתיות (פרוטסטנטים וקתולים) והצבא הבריטי. באותה תקופה היה קושי גדול לארגן אירועי ספורט המוניים בצפון אירלנד, בגין איומים לאלימות פוליטית ופיגועים. למרות זאת, המרתון בבלפסט הוכיח את עצמו כהצלחה מסחררת. רצים משתי הקהילות עברו במסלולים שעברו בין שכונות העיר. המירוץ והמשתתפים בו לא הציבו או יצרו כל בעיה. בעיר בה האלימות הפכה לשגרת חיים, אזרחים רצו ללא פחד. חלקם אפילו דיווחו כי חלף זמן רב מאז העזו להיכנס לשכונות של הקהילה השנייה. הצלחתו של המרתון עמדה במבחן הזמן, והמארגנים ממשיכים להימנע מליצור חפיפה בין מסלולי הריצה והגבולות בין הקהילות בעיר. המרתון בבלפסט מתקיים בהצלחה כבר מעל לשלושה עשורים.

¹ ההרצאה מבוססת על מאמר פרי עטי, "ארגון מרתונים בערים מחולקות: בריסל, בלפסט, ביירות וירושלים" אשר ראה אור בכתב העת: *The International Journal of the History of Sport*, Vol. 29, No. 11, August 2012, pp. 1553-1576

המרתון בבלפסט הוא תולדה של שיתוף פעולה בין מועצת העיר ואיגוד האתלטיקה של צפון אירלנד (Northern Ireland Athletics Federation). בזכות השותפות בין האגודה לרשויות העירוניות, הצליחו לפנות את הרחובות לקראת המירוץ ולהבטיח את ביטחון המשתתפים. בהקשר זה, חשוב לציין כי גם כאשר רוב המועצה דגל באיחוד האיים עם בריטניה, המועצה נשארה גוף פוליטי נבחר, המייצגת את כלל האזרחים. חברים בארגונים פוליטיים כגון מפלגת "שין פיין" או הצבא האירי הרפובליקני (IRA) לא החרומו את הבחירות לגופים ייצוגיים בממלכה המאוחדת, על אף שטענו כי צפון אירלנד נמצאת תחת כיבוש ושגופים אלו מפלים ואינם לגיטימיים. ראוי גם לציין כי מארגני המרתון נמנעו מלזהות את המירוץ עם סמלים לאומיים או נרטיב מסוים של ההיסטוריה של בלפסט.

מאז שנת 2003 מתקיים המרתון בביירות, ללא אירועים חריגים. שלא כמו בבלפסט, המרתון בביירות מאורגן על ידי עמותה: אגודת המרתון של ביירות (BMA). מי שעומדת מאחורי היוזמה היא מאי אל-חליל, ספורטאית שהקריירה שלה נקטעה בעקבות תאונה. מארגני המרתון בביירות נאלצו להתמודד עם חלוקות פוליטיות שונות מאלו בבלפסט. לאחר סיום מלחמת האזרחים, ביירות נבנתה מחדש. אמנם העיר חוותה שינויים דמוגרפים רבים, אך החלוקות העמוקות בין המפלגות והפגלים עומדות בעינן, כאשר כל אחד שולט באזורים שונים בעיר. למרות ההפרדה והעובדה שמשברים פוליטיים עלולים להתלקח בין רגע, אגודת המרתון הצליחה להתוות מסלולי ריצה שחצו את הגבולות בתוך העיר. אפילו כניסת כוחות צה"ל ללבנון בשנת 2006 לא מנעה את קיום המרתון. הרשויות המקומיות תומכות באופן פעיל באגודת המרתון, ועוזרות לרצים לעבור בין השכונות בבטחה. כיוון שגורמים לבנונים רשמיים מעורבים במרתון, הצבא והמשטרה נדרשים להיות נוכחים בזמן המירוץ. למרות זאת, המרתון עצמו נטול כל אינטרס פוליטי, הודות לעמדה הבלתי-מפלגתית של האגודה.

כיוון שהסכסוך והחלוקה של לבנון וביירות לא נבעו מדרישות לפרישה או בדלנות מאף אחד מהצדדים, המרתון עצמו יכול להוות בסיס לאחדות לאומית ולאחיו האומה הלבנונית. שלא כמו בבלפסט, אין כל בעיה להשמיע את ההמנון הלאומי בפתיחת האירוע. המארגנים מבקשים מהמשתתפים להימנע מלבישת צבעים או ענידת סמלים המזוהים עם מפלגה או פלג ספציפיים. ניתן ללבוש חולצות לבנות, אך הרצים מתבקשים להימנע מלבישת ירוק או כל צבע אחר שעלול להתפרש כהזדהות עם פלג מסוים.

מארגני המרתון בביירות מבססים את הפעילות שלהם על עקרונות רבים. ראשית כל הם פותחים בפני האזרחים, שהיו טרודים במשך שנים כה רבות בענייני בטחון בלבד, את הריצה כפעילות גופנית הקשורה לאורך חיים בריא. שנית, המארגנים רוצים לעודד נשים לרוץ. יותר מאשר הפיכת הריצה למקובלת בקרב נשות העיר, יש להם עניין להגביר את הפופולריות של הריצה. שלישית, המרתון שואף להכליל את ביירות ברשימת הערים בעולם בהן מתקיים מרתון, זאת כמענה לעובדה שרבים בעולם רואים את ביירות כעיר החווה משברים, עם נטייה להתפרצויות אלימות. מכאן נובע האינטרס הרביעי: לאחד את השסעים ולהביא לפיוס בקרב אזרחי לבנון. לדוגמה, אגודת המרתון של ביירות מארגנת מירוץ גם בעיר הצפונית טריפולי, אותה נדרשו אזרחים רבים לעזוב במהלך מלחמת האזרחים. עבור רבים מהם, המירוץ היה ההזדמנות הראשונה לחזור לעיר הולדתם.

מרתון ירושלים הוא הצעיר שבין האירועים. המירוץ הראשון התקיים במרץ 2011. שלא כמו המרתונים בבלפסט וביירות, הסכסוך הטריטוריאלי בירושלים השתקף כבר בשלבי התכנון הראשוניים, טרם נשמעה ירית הזינוק. מה מבדיל את ירושלים משתי הערים האחרות?

תחילה, ראוי לציין ששלושת המרתונים עמדו ועומדים במבחן ההצלחה. בביירות ובפלסט נעשו מאמצים אדירים להכליל את כל דרי העיר, אך בירושלים המציאות היא הפוכה לגמרי. שלא כמו בלפסט וביירות, מטרת המרתון בירושלים לא הייתה להכליל את כל תושבי העיר, אלא למשוך תשומת לב בינלאומית. ניתן לראות את ההבדל בגישה בדרך בה תוכננו המירוצים. עמותה עומדת מאחורי המרתון בביירות, והיא מושיטה יד לכלל קהילות העיר, ואילו בבלפסט מועצת העיר, אשר מייצגת את כלל תושבי העיר, היא הגוף המארגן. לעומת זאת, המרתון בירושלים מאורגן על ידי מועצת העיר, תחת הנהגתו של ראש העיר ניר ברקת. המועצה וברקת אינם מייצגים את כלל תושבי העיר, כיוון שהקהילה הפלסטינית מחרימה את הבחירות המוניציפליות, כמחאה נגד כיבוש מזרח העיר.

במבט השוואתי, נדיר למצוא מרתון המאורגן אך ורק על ידי הרשויות המקומיות, ללא כל עזרה מגופים חיצוניים. רוב המרתונים בעולם מתוכננים בשיתוף אגודות ספורט או חברות המתמחות בתחום. בירושלים, המועצה וראש העיר היססו לתת לגוף חיצוני לתכנן את המירוץ בשלמותו או חלקים ממנו. המועצה ביקשה להשקיע בעיקר בניראות המירוץ על הבמה הבינלאומית. זהו יעד פוליטי שחורג מהיעדים המסחריים המקובלים באירועים מסוג זה. לדוגמה, הזמנת עשרות כתבי ספורט ואירוח של ירידי מרתון רבים אינם בהכרח צעד רווחי מבחינה כלכלית. אך למעשה, ראש העיר היה מוכן לשלם כל מחיר כדי למשוך את תשומת הלב של קהילת רצי המרתונים הבינלאומית.

יתר על כן, המרתון בירושלים משרת את מערך יחסי הציבור של ראש העיר. מאז השקת המירוץ, ראש העיר עצמו מכבב באתר המקוון של האירוע. בנובמבר 2013 האתר כלל דברי ברכה מאת ברקת והתמונה הראשונה שמבקרים רואים היא של ראש העיר – ולא מנצחי המירוץ. ישנם מנהיגים בעולם, כגון ולדימיר פוטין, ניקולא סרקוזי וסילביו ברלוסקוני, אשר מרגישים צורך להוכיח את הכושר הגופני שלהם, אך ראש עיריית ירושלים ניר ברקת הוא היחיד שמיסד אירוע שנתי, על בסיס התלהבותו לפעילות ספורטיבית.

בנוסף, השליטה הבלעדית של רשויות העירייה על המירוץ מאפשרת להן לפרש כרצונם את ההיסטוריה של העיר. רצים בבלפסט או ביירות אינם נדרשים בהכרח להסכים עם נרטיב כזה או אחר אודות העיר המחולקת. רק סמלים לאומיים אשר מקובלים על כלל אזרחי העיר מוצגים לאורך מסלולי המירוץ. לדוגמה, המרתון בלבנון נפתח עם ההמנון הלאומי, שאינו שנוי במחלוקת. אך המצב בבלפסט שונה: בהיעדר הסכמה גורפת, לא משמיעים את ההמנון בפתיחת במירוץ. המרתונים בבלפסט וביירות לא יכלו להתקיים אילו מסלולי הריצה היו מזוהים עם נרטיב מסוים או ההיסטוריה האלימה שחוותה העיר. מצד שני, המרתון בירושלים נוקט עמדה ברורה לגבי הסכסוך האלים בגבולות העיר. בנובמבר 2013 האתר הסביר כי "מסלולי הריצה שנבחרו מספרים את סיפורה של ירושלים לאורך היסטוריה של 3000 שנות קיומה של העיר". במילים אחרות, המסלול משקף רק גרסה היסטורית אחת ונוקט עמדה ברורה לגבי הגבולות החוצים את העיר. האתר מציין גם כי יש להבין את מלחמת ששת הימים שהוביל לאיחוד ירושלים, כשחרור של מזרח העיר. בנוסף, האתר מבליט את ערכיה וסמליה של מדינת ישראל, ומשקף את העמדה החילונית של רוב חברי מועצת העיר, ולכן לא מופיעות בו תמונות של אתרים או סמלים דתיים.

בנוסף, באתר אין אף אזכור בצורך בתמיכה והשתתפות של תושבי השכונות הפלסטיניות או תושבי מזרח העיר בכלל במירוץ. האתר כולו מתמקד בערכיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. אך האתר מקדיש מקום לבריאות הציבור ולהנגשת האירועים לספורטאים בעלי מוגבלויות. למעשה, ישנם אזכורים בודדים בלבד לקיומם של

תושבים פלסטינים. אתר המרתון של נובמבר 2013 באנגלית, ציין כי במזרח העיר חיים "תושבי ירדן לשעבר". ישנה שם התייחסות אחת נוספת לפסיפס האנושי המרכיב את ירושלים: "מרכז העיר הוא דוגמה נוספת לרב-תרבותיות הידועה של ירושלים. בכל יום, אנשים מקהילות שונות מבקרים במרכז העיר, החל מבחורי ישיבה מזוקנים, ערבים עטורי כאפיות, ובחורות צוחקות בחצאיות מיני". המארגנים לא מצאו לנכון לציין כיצד הקהילות שחיות לאורך מסלול הריצה יכולות להשתתף או לתמוך במרתון. מנגד, העיר מצוינת כרב-תרבותית בהקשר התיירותי בלבד.

סיבה נוספת לכך שהמרתון נתפש כאירוע חוצץ ומפריד, זאת העובדה שהרוב השולט של חברי מועצת העיר תומכים בהתנחלויות, ומתנגדים לכך שמזרח העיר תהפוך בבוא היום לבירתה של מדינה פלסטינית. כמארגני האירוע, חזונם משתקף בבירור כאשר הם מייצגים את ירושלים כעיר שחברה לה יחדיו, כבירת מדינת היהודים.

מאז המרתון הראשון, נרשמו התנגדויות שונות למירוץ. תחילה, סיעת מרצ טענה כי חציית הקו הירוק לתוך מזרח ירושלים מנוגדת לפתרון הסכסוך בדרכי שלום באמצעות משא ומתן. רשויות פלסטיניות, חמאס וגופים מוסלמים בעיר אף הם התנגדו למירוץ. הם קראו להחרים את המירוץ, ואילו סיעת מרצ ביקשה לשנות את המסלול ולהשאירו בתוך גבולות הקו הירוק.

תגובתם של ראש העיר וחברי המועצה הייתה מפתיעה: הם טענו כי המתנגדים למירוץ פועלים מתוך אינטרס פוליטי ואילו לדידם, המרתון עצמו נקי לגמרי מפוליטיקה. אכן כדאי להתעכב ולהתעמק בתגובת העירייה, כיוון שהיא מבוססת על ערכים מסוימים, פוליטיים בעליל, הן של מדינת היהודים והן של בריאות הציבור והכללת ספורטאים בעלי נכויות.

מבקרי המרתון טענו שמזרח העיר נמצאת תחת כיבוש, ולכן יש להימנע בעקרון מלקבוע מסלולי ריצה החולפים בתוכה. אך השוואה עם המרתון בבלפסט שופכת אור מעט שונה על הבעיה: כאשר תוכנן המרתון הראשון בשנת 1982, חלק ניכר של הקהילה הקתולית האמין כי צפון אירלנד נמצאת תחת כיבוש. למרות זאת, ספורטאים קתולים השתתפו במירוץ. מסתבר שגם כאשר מדובר בשטח כבוש, יש מקום מרכזי לערכי היסוד של האירוע. מירוץ המבוסס על ערך ההכללה יכול לקדם את התנאים שיאפשרו לתושבים להתגבר על הכיבוש. כיצד ניצן ליישם את הרעיון הזה במרתון בירושלים? על ידי ניתוק מסלולי הריצה מנרטיב פוליטי מסוים אודות הסכסוך בעיר. בנוסף, אין צורך שהעירייה והרשויות העירוניות יהיו המארגנות הבלעדיות של המרתון – ארגוני ספורט ועמותות מסוגלים לארגן את האירוע – מבלי להתפשר על הרמה. ללא ספק, הם יזדקקו לתמיכה פעילה של העירייה, אך מאות מרתונים בערים מסביב לעולם מוכיחים כי אין סיבה שעירייה תארגן את המירוץ לבדה. לגישה זו יש את הפוטנציאל ליצור אווירה נקייה מפוליטיקה, בה המירוץ יוכל להתקיים בשלום.

סביר להניח שראש עיריית ירושלים ניר ברקת אינו מעוניין כלל בהטמעת ערך ההכללה. המרתון במתכונתו הנוכחית משרת היטב את מערך יחסי הציבור שלו, ומבטא את העמדות הפוליטיות של הקואליציה העירונית בדבר עברה ועתידה של העיר. אך אם לומר זאת בצורה פשוטה, אין זה צודק לפעול בניגוד מוחלט לפוטנציאל שיש לאירוע כמו מרתון עירוני ליצור אווירת הכללה. מאז המרתון הראשון בירושלים, מספר המשתתפים רק הולך וגדל, למרות חילוקי הדעות בין קהילות העיר. אך לאור התמיכה הרחבה הקיימת כבר עכשיו, ניתן לשער כי מידת התמיכה במרתון רק תגבר במידה והמתכננים יישרו קו עם מרתונים מסביב לעולם ויתחילו לפעול לאור ערך ההכללה.